IN-NUTARI

FL-EWWEL SNIN TA' L-INGLIŻI F'MALTA (1)

II

F'Settembru tal-1800 l-Franċiżi kienu mibgħuta minn hawn. Flokhom, fil-Ħakma ta' Gżiritna, daħlu l-Ingliżi. Fit-taqlib li sar, tbiddlu wkoll xi wħud mill-Udituri, billi dawn ġew imqegħda f'bnadijiet oħra. L-ewwel erba' Udituri li nsibu wara li Ball waqqaf il-Ħakma Ingliża, kienu l-Kmandatur Fra Gejtu Bruno, Dr. Feliċ Cutajar, Dr. Rafel Krispin Xerri u Dr. Salvu Zammit.

Ma għaddiex żmien wisq, wara li Malta ġiet mitluqa f'idejn il-mexxejja l-ġodda, li xi wħud ma bdewx jittallbu biex jilħqu Nutari. L-ewwel wieħed li tħajjar biex isir Nutar. kien jismu Ċikku Busuttil, minn Bormla. Fit-talba li dan għamel, qal li kien ilu jagħmilha ta' Stipulant għal tul ta' 20 sena. L-ewwel ma beda jaħdem kien fl-uffizzju tan-Nutar. Ċikku Glison. Ma' Glison dam sal-mewt ta' dan. Wara mar man-Nutar Ġużè Bonavita, fejn hemm baqa' jaqdi lin-nies. Dam daż-żmien kollu bħala Stipulant u ma talabx biex jilħaq Nutar, imħabba li kien jaħdem ukoll bħala Skrivan mal-Provditur tax-xwieni ta' l-Ordni. F'dan ix-xogħol kien ilu 37 sena. Għaxra minnhom għamilhom fuq ix-xwieni. Dam fih sa kemm telqu l-Kavalieri minn hawn. Iżda, imħabba li spiċċa mix-xogħol li semma, u billi wkoll miet in-Nutar Glison, talab li jilħaq floku hu. U dan xtaqu, għax qal li kellu ħila li jidħol għal kull xorta ta' kuntratti.

Il-Gvern laqa' t-talba ta' Busuttil u ġagħlu jidher għall-eżami għand l-Udituri tiegħu. Fit-tagħrif li dawn taw lill Gvernatur, qalu li Busuttil għamel kuntratti f'isem in-Nutari Glison u Bonavita. Iżda billi miet in-Nutar Glison, Busuttil xtaq li jimla l-battal li ħalla dan. Huma eżaminawh u sabuh tajjeb għal dina l-professjoni. Barra minn hekk, Busuttil kien imdaħħal sewwa fiż-żmien u magħruf b'raġel tajjeb. Għal dana kollu, kienu tal-fehma li wieħed jista' jagħmlu Nutar.

Li qalu l-Udituri ġie mismugħ mill-Gvernatur, billi dan, fl-14 ta' Ottubru 1800, tah is-setgħa li jista' jibda jagħmel f'ismu l-kuntratti ta' bejn il-ħajjin biss.

(1) Fl-ewwel Taqsima ta' din il-kitba qabżilna għelt li sa nsewwuh hawn. Fil-paġ. 79 vers 29 hemm hekk: "Il-lum, meta wieħed jispiċċa mill-istudju u jgħaddi mill-eżami, imur jagħmel it-tħarriġ tiegħu ma' Nutar, imbagħad, wara xi żmien, jieħu s-setgħa kollha f'daqqa ta' Nutar". Dan irid jiġi hekk: "Il-lum, wara li wieħed jagħmel l-istudju tiegħu u tliet snin tħarriġ ma' Nutar, meta jgħaddi mill-eżami jieħu s-setgħat kollha u f'daqqa ta' Nutar."

Wara Busuttil, tħajjar li jilħaq Nutar, Ċensu Pullicin. Dan qal li sar Stipulant fit-30 ta' Settembru tal-1797. Ħadem il-kuntratti f'isem in-Nutar Lippu Giammalva Loduca, li wkoll kien li għallmu dis-sengħa. Fiż-żmien li l-Franċiżi kienu magħluqa fl-ibliet, mietu n-Nutari Saver Buttigieg u Ċikku Saver Ferrone, it-tnejn mill-Belt. Għalhekk xtaq li jilħaq Nutar fil-Belt, flok wieħed minnhom. Pullicin qal ukoll, li ħadem għal Artu għaż-żmien ta' seba' xhur, fil-bidu tar-Rewwixta tal-Maltin, bħala Kap tal-Battaljun tan-Naxxar. U f'dik il-ħabta ħa sehem fit-taqtigħa li kienet saret f'*tas-Samra*, imsejħa *Lattuccia*.

Il-Gvernatur amar biex Pullicin jidher quddiem l-Udituri tiegħu. U fit-tagħrif li dawn taw lill-Gvernatur, qalu, li Pullicin għamel il-kuntratti għan-Nutar Giammalva. Iżda, imħabba li fi żmien l-Imblokk mietu n-Nutari Silvestru Saver Buttigieg u Ċikku Saver Ferrone, talab li jsir flok wieħed minnhom hu. Għamlulu l-eżami u sabuh tajjeb għal Nutar. Barra minn hekk, kellu wkoll il-ħteġijiet kollha li jitolbu l-Liġijiet ta' Malta. Għal dana kollu, il-Gvernatur seta' jagħtih li talab.

Il-Gvernatur, b'degriet tas-17 ta' Ottubru 1800, lil Pullicin ħatru b'Nutar.

Wara Busuttil u Pullicin, tħajjar għal Nutar wieħed li kien għad ma għalaqx il-25 sena tiegħu. Tassew li l-Liġijiet kienu jgħidu li biex wieħed jilħaq Nutar irid ikollu 25 sena; iżda, fl-ewwel snin ta' l-Ingliżi f'Malta, il-Gvernatur kien jista' jindaħal fil-Liġijiet kemm irid hu. Il-ħaqq kien f'idejh. Għalhekk kien jagħmel dak li jgħidulu u li jfesfsulu f'widnejh l-Udituri tiegħu, bħalma hekk ukoll kien isir fi żmien il-Gran Mastri. Min jaf kemm saru ħwejjeġ bis-saħħa ta' dawn l-Udituri, ħwejjeġ li ma kellhomx isiru, biex wara, minħabba fihom, weħlu l-Gran Mastri u l-Gvernaturi li ħakmu ħażin! Iżda l-lum dan ma jsirx. Il-lum il-Gvernatur jimxi u jagħmel fuq kif igħidu l-Liġijiet. Għalhekk, meta wieħed jgħaddi mill-eżami, iżda jkun jonqsu jum wieħed biss għall-25 sena, ma jagħtuhx li jaħdem ta' Nutar qabel ma jagħlaqhom sew.

Dak li talab biex isir Nutar, kien jismu Doru Ċensu Bonnici. Fit-talba li għamel, qal li meta spiċċa mill-istudju tiegħu, ta ruħu biex jitħarrek f'dina l-professjoni taħt it-tmexxija ta' missieru, in-Nutar Ġużè Lwiġi. Wara bosta snin, billi miet missieru, qala' s-setgħa ta' Stipulant mill-Gran Mastru Rohan fid-9 ta' Mejju tal-1798. Biex jissokta iżjed jitħarreġ f'din is-sengħa, għall-ewwel beda jagħmel il-kuntratti f'isem in-Nutar Mikiel'Anġ Portelli. Wara mar jaħdem

man-Nutar Ġamri Kalċidon Arpa. Iżda, billi b'dana t-tħarriġ kiseb il-ħila u tgħallem sewwa dina l-professjoni, kif għamillu tajjeb in-Nutar Arpa li semmejna, xtaq li jsir Nutar.

L-Udituri qalu lill-Gvernatur li għamlulu l-eżami u sabuh tajjeb għal Nutar. Bonnici tgħallem l-Istituzjonijiet Ġustinjani fl-Università. Kien magħruf b'żagħżugħ sewwa u kellu xi bini. Iżda, biex jagħlaq il-25 sena, kien jonqsu sena u sitt xhur. Għalhekk ħallew f'idejh biex, jekk irid, jaħfirlu ż-żmien li kien jonqsu u jlaħħqu Nutar.

Minn dak li qalu l-Udituri, jidher, li dawn riedu jħajru xi ftit lill-Gvernatur biex, lil Bonnici,jagħmlu Nutar qabel iż-żmien li jmissu. Għalhekk, il-Gvernatur ħatar b'Nutar lil Bonnici, b'degriet tal-31 ta' Ottubru 1800.

Bħal dana Bonnici sibna kemm-il-wieħed li saru Nutari taħt il-25 sena. Xi wħud minn dawn kien jonqoshom anqas żmien milli kellu Bonnici, waqt li oħrajn kienu iċken minnu fis-snin. Iżda, meta xi darba kien jinzerta xi wieħed li jkun għadu xi ftit tari fiż-żmien, il-Gvernatur ma kienx jgħaddih għal Nutar malajr.

L-aktar wieħed żagħżugħ li talab biex isir Nutar fl-ewwel snin ta' l-Ingliżi f'Malta, kien l-istipulant Ċensu Trionfi, mill-Belt. Dan kien għad l-anqas għalaq it 22 sena, meta fit-18 ta' April 1802 talab li jilħaq Nutar.

Trionfi fit-talba li għamel, qal li hu jitma fit-tieba tal-Gvernatur li, bħala missier, ħsiebu kien li dejjem jagħmel il-ġid lil għajru. Barra minn hekk, jaf ukoll li l-Gvernatur kien xewqan ħafna biex jara liż-żgħażagħ għaddejja 'l quddiem fl-imġieba t-tajba, kif ukoll fli jiksbu t-tagħlim tas-snajja. Għalhekk Trionfi qal li hu ta ruħu sewwa fit-taħriġ biex jitgħallem il-professjoni ta' Nutar għal tul ta' tmien snin. F'daż-żmien tgħallem ukoll l-Istituzjoni Ġustinjani fl-Università, kif wera b'xhieda miktuba li bagħat mat-talba li għamel. Iżda, għan-nuqqas ta' tliet snin li kienu jonqsuh biex jagħlaq iż-żmien li jridu l-Liġijiet ta' Malta, kellu jagħmlu tajjeb ħwejjeġ oħra aktar meħtieġa u li kienu mitluba mill-imsemmija Liġijiet. Fuq hekk, b'tama kbira fil-Gvernatur, talbu li jamar ħalli jsirlu kull tagħrbil li kellu x'jaqsam mal-professjoni ta' Nutar, waqt li jaħfirlu wkoll iż-żmien li kien jonqsu għal biex jilħaq il-25 sena tal-għomor tiegħu. Dil-biċċa kienet miċħuda lil kemm-il-wieħed. Għalhekk, billi ttama li fuqu jagħtuh tagħrif li hu ta' ħila sewwa u ta' drawwiet tajba, huwa jkun jista' jgħaddih għal Nutar bla telf ta' żmien.

Għat-talba ta' Trionfi, il-Gvernatur amar, fit-23 ta' April, biex l-Udituri jagħmlulu l-eżami, u wara jgħarrfuh b'kollox.

Iżda Trionfi, qabel ma resaq quddiem l-Udituri, ra li aħjar jitkixxef jekk il-Gvernatur kienx bil-ħsieb li jagħmlu Nutar kemm-il-darba jgħaddi mill-eżami. Trionfi ried jitħarreġ dan għax deherlu li hu kien għadu xi ftit tari fis-snin.

Fuq li ried jaf Trionfi, il-Gvernatur amar biex dan jarġa' jitlob mill-ġdid wara sitt xhur oħra.

Trionfi ma ssabbarx jistenna biex iħalli jsir iż-żmien li qallu l-Gvernatur, iżda, malli laħqu għaddew erba' xhur, reġa' għamel talba oħra. U f'din, barra milli tenna li kien qal fl-ewwel waħda, fisser ukoll dak kollu li sar u x'ried il-Gvernatur wara dik it-talba.

Il-Gvernatur, għalkemm ried li qabel sitt xhur oħra Trionfi ma jersaqx biex jilħaq Nutar, did-darba laqa' t-talba li għamel. Għalhekk amar biex jidher quddiem l-Udituri tiegħu.

Dawn għamlulu l-eżami u, fis-27 ta' Awissu 1802, għarrfu lill Gvernatur li billi Trionfi kien ilu jaħdem ħafna ta' Stipulant ma' xi Nutari, sabuh li hu mħarreġ ħafna u jinqala' sewwa għal dina l-professjoni. F'daż-żmien tgħallem l-Istituzzjoni Imperjali. Barra minn hekk hu żgħażugħ ta' mġieba tajba ħafna. Biss għad kellu 22 sena, 3 xhur u 15-il-jum.

Fuq li qalu l-Udituri, il-Gvernatur ħafirlu ż-żmien li kien jonqsu għal 25 sena u laħħqu Nutar fl-10 ta' Settembru 1802.

Bħal Trionfi ġralu wkoll Toni Ġakbu Calleja, minn Għawdex. Dan għamel erba' snin ta' skrivan ma' missieru, in-Nutar Feliċ. F'daż-żmien tgħallem ukoll l-Istituzzjoni Ċivili fl-Università. F'April tal-1803 sar Stipulant u baqa' jaħdem ma' missieru. Wara xi żmien ġie f'Malta. F'Lulju tal-1804 qala' s-setgħa li jagħmel il-kuntratti f'isem in-Nutar Ġużè Bonavita. Fis-6 ta' Ottubru talab biex jilħaq Nutar.

Fuq it-talba ta' Calleja, il-Gvernatur amar biex l-Udituri jaraw hux tajjeb. Dawn eżaminawh u sabuh li jinqala' ħafna fis-sengħa ta' Nutar. Biss qalu, fis-27 ta' Novembru, li Calleja kien għad jonqsu sentejn, seba' xhur u 28 jum biex jagħlaq il-25 sena tiegħu. Għalhekk ħallew f'idejn il-Gvernatur biex, jekk irid, jaħfirlu ż-żmien li kien fadallu. Iżda l-Gvernatur amar, fis-27 ta' Novembru, biex Calleja jerġa' jitlob mill-ġdid fi żmien aktar xieraq.

Lil Calleja ma għoġbux dak li amar il-Gvernatur. Għalhekk reġa' għamel talba oħra. Fiha fisser x'ried fit-talba ta' qabel. Qal ukoll li ġie eżaminat fuq dak li kien amar il-

Gvernatur. U x'qata' dan wara t-tagħrif li tawh l-Udituri. Hu (Calleja) kien jaf li l-Liġijiet iridu li biex wieħed jilħaq Nutar jinħtieġ li jkollu 25 sena. Hekk ukoll kienu jgħidu l-Liġijiet ta' żmien l-Ordni B'dana kollu, nies li ma kellhomx iż-żmien mitlub mil-Liġi, iżda kienu ta' ħila u jinqalgħu fit-tagħlim, ġew imlaħħqa Nutari wkoll. U hawn semmielu lil xi wħud minnhom. Terġa', għalkemm ma kienx għad kellu ħlief 22 sena u xi xhur fuqhom, iżda kien jinqala' sew għal dak li talab, biex bih igħix hu u jitma lil niesu. Dil-biċċa qiegħda biss fil-ħniena u t-tjubija tal-Gvernatur. Għalhekk talbu mill-ġdid biex ilaħħqu Nutar li jkun jista' jagħmel il-kuntratti ta' bejn il-ħajjin biss, kif hekk kienu qalu l-Udituri meta għaddewh mill-eżami.

Did-darba, il-Gvernatur laqa' t-talba ta' Callejja u, fl-4 ta' Jannar 1805, tah is-setgħa li talab billi, minn Stipulant li kien, laħħqu Nutar.

Il-Liġijiet ta' dari ma kenux igħidu għalkemm żmien wieħed irid idum jaħdem ta' Stipulant qabel ma jitlob biex isir Nutar. L-anqas ma kien jissemma kemm irid wieħed idum Nutar biex, mill-kuntratti ta' bejn il-ħajjin, ikun jista' jieħu wkoll id-donazjonijiet u t-testmenti.

L-ewwel wieħed li talab biex jagħtuh li jagħmel id-donazjonijet u t-testmenti, wara li l-Franċiżi ġew mibgħuta minn hawn, kien Ġanni Cassar, minn Għawdex. Dan kien ilu li laħaq Nutar erba' snin.

Wara li Cassar għadda mill-eżami, il-Gvernatur, fit-12 ta' Diċembru 1800, tah is-setgħa li talab.

Wara Cassar, fis-6 ta' Frar 1801, qala' s-setgħa wkoll għad-donazjonijiet u l-kuntratti n-Nutar Lwiġi Saver Grech. Dan kien ilu sitt snin li ħa l-professjoni.

Iżda, jekk Cassar u Grech ħadu s-setgħa li semmejna wara xi snin, wieħed ieħor, jismu Ċikku Busuttil, ħadha ftit xhur biss wara li kien ġie magħmul Nutar.

Busuttil, fit-talba li għamel, ried li jagħtuh jaħdem id-donazjonijiet u t-testmenti. Qal li kien tajjeb biex jagħmilhom. Ara kemm hu hekk ħadem kemm-il-darba minnhom. Iżda billi hu ma kellux dik is-setgħa, dawn ġew imxandra min-Nutar Bonavita. Għalhekk ried li jibda jagħmilhom għalih, l-aktar billi f'Bormla ma kienx hemm ħlief Nutar ieħor li kellu dik is-setgħa.

L-Udituri eżaminawh u sabuh tajjeb, u qalu li Busuttil sar Nutar f'Ottubru ta' l-1801. Fetaħ l-offizzju tiegħu f'Bormla. Iżda billi hawn kien hemm Nutar ieħor biss, Busuttil

ġie msejjaħ bosta drabi biex jagħmel it-testmenti huwa wkoll. Barra minn hekk, Busuttil kien imdaħħal fiż-żuien u, bħala Stipulant, dam jaħdem 20 sena. Għalhekk, il-Gvernatur sata' jagħtih li talab.

Il-Gvernatur, fit- 3 ta' Marzu 1801, tah li jista' jagħmel id-donazjonijiet u t-testmenti.

Bħalma rajna minn xi petizjonijiet li semmejna f'dina t-Taqsima u f'ta qabilha, xi wħud semmew ukoll ħwejjeġ li ma kellhom x'jaqsmu xejn mal-professjoni ta' Nutar. B'dana kollu, biex wieħed jilħaq f'dina l-professjoni kien irid ukoll jgħaddi mill-eżami li jagħmlulu l-Udituri tal-Gvernatur. Għalhekk, dak li kien jingħad minn xi wħud fit-talba li jagħmlu, ma kienx jiġi meqjus mill-Udituri, kemm-il-darba dawn ma kienux juru ħila fit-tagħlim ta' Nutar.

Rajna wkoll fejn oħrajn talbu biex jilħqu Nutari flok dawk li mietu. U xi wħud riedu jsiru Nutari għal raħal jew belt li semmew, waqt li oħrajn talbu s-setgħa għal Malta u Għawdex.

Din l-għamla ta' talb kienet issir, għax, fi żmien l-Ordni, kienet drawwa li meta joħorġu d-degrieti, aktarx li kien jitniżżel fihom fejn kellhom jaħdmu dawk li jsiru Nutari. Bħallikieku, in-Nutar Pietru Buttigieg li semmejna fl-Ewwel Taqsima, meta dan ħa l-professjoni fl-1790,kienu tawhielu li jista' jaħdem f'Ħaż-Żebbuġ biss. Terġa' meta Buttigieg fl-1793 qala' s-setgħa għat-testmenti, ma kienx jista' jagħmel minn dawn għal nies li ma kinux joqogħdu fir-raħal li semmejna. Ukoll lin-Nutar Ġużè Ġustu Brignone kienu tawh li jaħdem f'Ħaż-Żebbuġ biss. Iżda fl-1792 tawh li jista' jaħdem għal kullimkien. Lil xi wħud kienu jagħtuhom li ma jistgħux iżommu l-Offizzju tagħhom fil-Belt. U lil oħrajn tawhom li jistgħu jaħdmu kullimkien; iżda l-Offizzju jżommuh fir-raħal jew belt, li jissemma fid-degriet.

Minn dan li għedna kien jiġi, li, fi żmien l-Ingliżi, xi wħud baqgħu jsemmu l-belt, jew raħal, ta' fejn riedu jsiru Nutari. U dan kien isir għax, minn għala dawn, dik id-drawwa ta' żmien l-Ordni baqgħet titwettaq ukoll fi żmien l-Ingliżi. Iżda mhux hekk kien. Taħt l-Ingliżi dik id-drawwa nqatgħet. Mill-anqas hekk jidher mid-degrieti li ġew f'idejna. Dawn ma kienu jsemmu xejn fejn wieħed kellu jżomm l-Offizzju tiegħu, jew fejn seta' biss jaħdem ta' Nutar.

Ġużè Gatt.